

TÖRTÉNELEM EGY KATTINTÁSRA?

Klasszikus forráskiadás és/vagy levéltári adatbázisok

A Magyar Történelmi Társulat és a Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) 2017. november 7-én tudományos konferenciát rendezett a levéltár központi épületében, amelyre igen nagy létszámban sereglettek össze az érdeklődők. A történettudomány akadémiai képviselői, az egyetemi oktatók és hallgatók, a levéltári szakemberek és általában a történelmi témát kutatók egész napos kitaró jelenléte már önmagában is igazolta a téma jelentőségét, amely a forráskiadás klasszikus módszerei, a modern technikai adottságok és az új kihívásoknak megfelelő lehetőségek kérdéseit járta körül. A rendezvény feltétlenül hasznos tapasztalatot nyújtott a résztvevőknek, ám bizonyos, hogy a forráskiadás ügye ezzel a konferenciával nem ért, nem érhet véget. Az előadások mélyebben vagy átfogóbban olyan kérdéseket és témákat tárgyaltak, mint a hagyományos forráskiadás létjogosultsága, a digitális forráskiadás mibenléte, az adatbázisok forráskiadással egyenértékű, azt kiváltó, helyettesítő vagy nyomába sem érő jellege, a levéltári adatbázisok, a nemzetközi és hazai jó gyakorlatok bemutatása, a forráskiadás (adatbázis-építés) tudományos tevékenységként értékelhetősége.

A konferenciát megnyitó Horváth Zita történész, felsőoktatásért felelős helyettes államtitkár (Emberi Erőforrások Minisztériuma) köszöntőjében a történettudomány önállósulásával együtt jelentőssé váló forráskutatás, forrástudomány és forráskiadás jelentőségét hangsúlyozta. Kiemelte, hogy bár a forráskiadás intenzitása koronként nagyon változó, összességében mégis ez a történettudomány alfája és ómegája.

Az előadásokat a szervezők három csoportba sorolták. Az első két – hosszabb – bevezető előadás a múlt, majd hét előadás a jelen, végül öt újabb a problémák és megoldások blokkjában kapott helyet.

Tringli István (MTA Történettudományi Intézet, TTI) *Az európai és a magyar forráskiadás múltja* áttekintése helyett a forráskiadás aktuális kérdéseit szedte csokorba. A történettudomány forrásokkal foglalkozó része az 1990-es évektől egy új technológiával találkozott, a digitalizációval (értve ezalatt az adatbevitelt és az adattovábbítás módszerét is). Hogyan hat(hatna) a digitalizáció a forráskiadásra? Az információ elektronikus átvitele (távíró, telefon, rádiótechnika, képátvitel) nem új jelenség, ám míg azok nem, addig a digitalizáció azonnal hatott a forráskiadásra (bár annak még csak a kezdetén járunk, alig két évtized áll a hátunk mögött). A jelenlévők jelentős része a korábbi

korszakokban járta iskoláit és csak felnőtt fejjel sajátította el az új technikát. A kihívás megértéséhez az előadó a nyomtatás és a digitalizáció korszakait hasonlította össze, megállapítva, hogy míg előbbi egy új műveltségisményt teremtett, amely kikövetelte a források kiadását, addig utóbbi csak egy technikai újdonság. A nyomtatott anyag fennmaradásáról és kockázatairól már évszázados tapasztalatokkal rendelkezünk, a digitális adathordozó állandósága bonyolultabb keretrendszert igényel (memória üzemének folyamatossága, tárolt adatok megtartása, alkalmazott program hosszú távú kezelhetősége, digitális adatszolgáltatás folyamatossága). Az elektronikus hivatkozások amilyen praktikusak, olyan tűnékenyek. Ennek javítása érdekében javasolta, hogy az URL-ek kialakításában vegyenek részt az adatbázist összeállító szakmabeliek is. Az előadó pontokba szedte a téma aktuális és releváns kérdéseit is, amelyekre a konferencián túlmutatóan is érdemes keresni a választ:

1. Elengedhetetlen része-e ma a történettudománynak a forráskiadás vagy csak kiegészítő szerepe van benne?
2. Érdemes-e továbbra is forráskiadással tudományos fokozatot szerezni?
3. Érdemes-e kiadni szeriális forrásokot szeriális rendszerhez igazodó kiadásban?
4. Érdemes-e régi statisztikákat kiadni?
5. Néhány különleges esettől eltekintve érdemes-e egyáltalán géppel írott vagy tisztázott és modern nyelven írott forrásokot kiadni?
6. Van-e értelme a modern nyelven írott, egyszer már megjelent memoárok kiadásának?
7. Szükség van-e a magyar nyelvű regesztákra?
8. Kell-e a forráskiadást is digitalizálni, azaz a kiadott forrást a digitalizált képpel összekapcsolni?
9. Nem csak a fontos forrásokot kellene kiadni?
10. Dolgozzanak-e ki a tudománytámogató pénzügyi alapok egy tízéves forráskiadási tervet?
11. Jó lenne-e, ha a forráskiadások megjelentetését részben a piac finanszírozná?
12. Kell-e a közgyűjtemények hosszú távú digitalizálási tervéhez egy külső történészekből álló szakmai fórum?
13. Monográfia-e a túlnyomórészt forrásközlést tartalmazó vegyes tartamú könyv?

Ress Imre (MTA TTI) *Digitális forráskiadás vagy elektronikus mutatózás? Mi változott 10 év alatt?* című előadásában az általa korábban (Digitális forráskiadás

vagy elektronikus mutatózás? A kora újkortól az államszocializmus végéig keletkezett tömeges forrásanyag közzétételének magyar gyakorlata. Levéltári Közlemények 77. [2006] 1. sz. 13–31.) megfogalmazott kétségek utáni jó tapasztalatait osztotta meg a hallgatósággal. Fenntartotta, hogy az új technikai vívmány, a digitalizálás sem mindenható, és azok az elképzelések, hogy mindent digitalizáljunk és tegyünk hozzáférhetővé, nem növelték a forráskiadás produktumainak számát. A digitalizálással – ahogy annak idején a mikrofilmezéssel – ugyanúgy nem spórolható meg az emberi munkaerő, sőt inkább több humán ráfordítást igényel. Magyar viszonylatban csak megszorítással beszélhetünk digitális forráskiadásról, de a jó példák közé sorolható a *Királyi Könyvek*, az *Urbaria et conscriptiones*, a megyei közgyűlési jegyzőkönyvek, ahol a feltárt adatok és a forrás képe is megtalálható az adatbázisban. Az elmúlt tíz évben igen nagy számban jelentek meg szakmai cikkek a digitális forráskiadásról, az előadó ezek közül a kölni egyetem tevékenységét emelte ki, ahol az elmélet és a gyakorlat is példaadó és követendő lenne (*Patrick Sahl*: Digitale Editionsformen, Zum Umgang mit der Überlieferung unter den Bedingungen des Medienwandels, 3 Bände, Norderstedt: Books on Demand 2013. Schriften des Instituts für Dokumentologie und Editorik 7–9.). A digitális világ nagy értéke viszont, hogy a félig kész vagy torzóban maradt forráspublikációkat is hozzáférhetővé teszik, mint például Friedrich von Gentz levelezését, amelyet Günter Herterich gyűjtött össze, és bár a munka nem fejeződött be, az eredmények elérhetőek (<http://gentz-digital.ub.uni-koeln.de/portal/home.html?l=de>). A működő német forráskiadványok jó példája a nunciusi jelentések kiadása, amelynek keretében 2010-től Eugenio Pacelli (XII. Pius pápa) levelezését teszik folyamatosan hozzáférhetővé (<http://www.pacelli-edition.de/>).

Kondor Márta *A Regesta Imperii* című előadásában ismertette azt a sorozatot, amely a Karoling uralkodóktól I. Miksáig gyűjti a német királyi és császári okleveleket, és azokat regeszta formában teszi közzé. A vállalkozás 1829-ben indult, amikor Johann Friedrich Böhmér a *Monumenta Germaniae Historica* (MGH) előmunkálataiként forrásokat kezdett gyűjteni. Az MGH célja, hogy a középkori német történelemmel kapcsolatos forrásokat teljes terjedelemben közölje, 500–1500 között. 2017-ben a vállalkozásban elkészült kiadványok jegyzéke is 84 oldal volt, a korábbi kötetek retrodigitalizált változata is elérhető. A *Regesta Imperii* projektalapon működik, a nyertes pályázatok több éven át dolgoznak, német, osztrák és cseh munkacsoportok készítik a köteteket. Az eddigi 100 papíralapú regeszta-kötet részletes irányelvek alapján, kötött szerkezetben, meghatározott betűtípussal készült. A projektnek van online felülete, ahol 180 000 regeszta található, és 2009-től már kommentálni is lehet azokat. Minden regesztához automatikusan generálnak egy olyan leírást, amelyet a hivatkozásokban alkalmazni javasolnak.

Többletszolgáltatásuk, hogy a nyomtatott formában nem publikált vagy nem a projektben készült regeszták (például a Wilhelm Hanisch-hagyaték; *Regesten der Erzbischöfe von Mainz 1. /1877/, Regesten der Pfalzgrafen bei Rhein 1. /1894/*), illetve work-in-process publikációk is hozzáférhetőek.

Kálmán Dániel a *Digitális forrásgyűjtemények: nemzetközi kitekintés* című előadásában működés közben mutatott be olyan hagyományos és nem hagyományos forrásokat közreadó adatbázisokat, amelyek jó például szolgálhatnak a hazai hasonló tevékenységek számára. A svájci könyvtárak kéziratok dokumentumait folyamatosan frissülő állománnyal szolgáltatja az e-codices (<https://www.e-codices.unifr.ch/en>), amelyben külön is megemlíttette a Martin Bodmer-gyűjteményt. A magángyűjteményben középkori és kora újkori kéziratok mellett modern kori iratok is találhatóak (Einstein- és Mozart-kéziratok). A szolgáltatással virtuális kézirat-egyesítésre is lehetőség nyílik (a Fragmentarium-alprojekt 2017 szeptemberében indult). Az Osztrák Nemzeti Könyvtár Anno adatbázisában (<http://anno.onb.ac.at/>) a Habsburg Birodalom területéről válogatott újságok, napilapok digitalizált, teljes szövegben kereshető számai érhetőek el, értéke, hogy a fraktúr betűs szövegeket is kétrétegű technológiával tették kereshetővé. A *78 RPM projekt* a 78-as fordulatszámú bakelitelemek adatbázisa (<https://great78.archive.org/>), egy olyan zenetörténeti projekt, amelyben a digitalizálás mellett a fizikai megőrzésre is törekednek. Albert Kahn filantróp bankár fotógyűjteménye 1931-ig működött, a képanyagot az Archives de la planète tette közzé, amely bemutatja az emberi kultúra sokszínűségét (<http://collections.albert-kahn.hauts-de-seine.fr/>). A British Library „veszélyeztetett levéltárak” projektje is a nehezen hozzáférhető kulturális örökséget katalogizálja és teszi folyamatosan hozzáférhetővé (<https://eap.bl.uk/>), ennek egyik magyar vonatkozása az elpusztított magyarországi zsidó közösségre vonatkozó dokumentumegyüttes (Last traces of a destroyed community: surveying the Hungarian Jewish congregational archives /EAP469/). A Velencei Levéltár időgép-terve szintén érdekes és nyomon követésre méltó vállalkozás, ahol a tomográfias szkenneléssel a könyvek kinyitása nélküli digitalizálásával is kísérleteznek.

Kulcsár Krisztina (MNL OL) *A digitális forráskiadás feltételei és lehetőségei németországi tapasztalatok alapján* című előadásában egy németországi digitalizálási workshop tanulságait osztotta meg a hallgatósággal. Kategorikusan rögzítette, hogy forráskiadásnak csak a történelmi szöveg alapos tudományos apparátussal ellátott teljes közzélése számít. A digitális forráskiadás – vagyis történeti források digitalizációja – több célú, állományvédelmi vagy kereshetőséget lehetővé tevő stb. lehet. Ami változatlan, az a forráskiadás tartalma, vagyis a tudományos bevezető, a forrás teljes szövegű átírása, a szakapparátus, a

szövegkritikai és magyarázó jegyzetek, a személy- és helynévmutató elengedhetetlen. Ami új, az a körülbelül 20 éves technológia, amelyben éppen most szerezhethünk gyakorlatot, és amiben jelentős előnyök rejlenek. Ilyen lehet, hogy nem kell megvárni, amíg egy forráskiadás teljességgel elkészül, a work-in-process kiadások hamar hasznosíthatóvá teszik a részleges forrásfeltárási eredményeket is. A mutatók esetében a Német Nemzeti Könyvtár gondozásában készül 2012 óta a nemzeti névtér, és így nem kell minden adatbázisnak újabb és újabb mutatókat elkészítenie (Gemeinsame Normdatei, http://www.dnb.de/DE/Standardisierung/GND/gnd_node.html). Kellenek egységes, előre lefektetendő forráskiadási szabályok, és e körben említendő a forrásszöveget kódoló szoftverek is, amelyek a szerkesztők munkáját könnyítik meg (Text Encoding initiative: <http://www.tei-c.org/index.xml>; DENQ, Digitale Editionen Neuzeitlicher Quellen: <https://digiversity.net/2010/denq/>). Az előadó érintette a hivatkozási rendszer, a lekérdezés állapotának naplózása, a szerzők, közreműködők feltüntetése, a hosszú időtartamú projektek lehetősége, a recenziók hiánya, a szerzői jogdíjak, a minél szélesebb nyilvánosság, a megfelelő finanszírozás és a fenntarthatóság kérdéskörét is.

Kohút Sára (MNL OL) *A Magyar Nemzeti Levéltár adatbázisait* igen pragmatikusan és lényegre törően mutatta be, példákon keresztül ismertette az intézmény 252 adatbázisának (elérhetőek: www.adatbazisokonline.hu) értékeit, hogy miben többek az adatbázisok a levéltári segédleteknél, és hogyan segítik a történeti kutatást. Az anyakönyvi, illetve a címereslevél-adatbázis adatstruktúráját és keresési lehetőségeit bemutatva, a rendszer előnyeit is kiemelte (jobb kereshetőség, módosíthatóság, hozzáférhetőség, virtuális rendezés lehetősége, terjedelmi korlátok megszűnése).

Kenyeres István (Budapest Főváros Levéltára) a *Budapest Főváros Levéltára adatbázisait* azok történeti fejlődésében mutatta be, érthető példáját adva annak a tanulási és fejlődési folyamatnak, amelyet az elmúlt két évtizedben a közgyűjtemények digitalizálási tevékenysége is meg- és átélt. Bár a levéltárak ma a hagyományos forráskiadás műfaját finanszírozási okokból – értve ezalatt az eszköz- és humán erőforrás-igényt is – csak igen visszafogottan művelik, a levéltári forrásegyüttesek digitalizációjában a magyar levéltárak európai, ha nem világszínvonalú teljesítményükkel igencsak elkényeztetik a magyar nyelvű forrásanyagot kutató professzionális és magánérdekű közönséget. Az 1990-es évek végén kezdtek az adatbázis-építést, kezdetben a raktári jegyzékeket vitték gépbe, majd mélyebb adatfeltárássra vállalkoztak, így született például a népbírósági adatbázis. 1998-tól megindult a képi digitalizálás (térképek), szigetszerű adatbázisok jöttek létre, ezeket egyesítette a BFL saját fejlesztésű LEAR-szoftvere, amellyel bármilyen adatbázist tudtak készíteni. 2008-tól minőségi ugrás volt a *Magyar Levéltári*

Portál, amely alapját képezte a szerencsés környezeti feltételek nyomán 2015-ben létrejött *Hungaricana Közgyűjteményi Portálnak*. Ezt a fejlődést magasabb szintre emelte a 2013-ban véget ért elektronikus levéltári projekt, ami megteremtette a legbiztonságosabb megőrzés és szolgáltatás lehetőségét, és európai viszonylatban is csak kevés ország bír hasonlóval. A projektben beszerzett eszközpark a digitalizálás mennyiségi lehetőségeit hihetetlen méretekben tágtotta ki. Talán csak egy dologra nem jut pénz és energia: a valóban lenyűgöző eredmények népszerűsítésére. A fejlődés ugyanakkor nem állt meg, így 2017-ben elkészült a *Budapest Időgép* projekt, amely abban különbözik a már említett velencei időgéptől, hogy már most nagy mennyiségű tartalom van benne, és egy működő szolgáltatás, annak ellenére, hogy az erre fordítható forrás töredéke volt annak, amit az a másik projekt eddig is elnyert.

Török Enikő (MNL OL) egy sajátos forrástípus, a térképek online elérhető különféle adatbázisait ismertette a *Térképpublikációk itthon és külföldön* című előadásában. Míg papíralapon a térképek forráspublikációja a faksimile, a digitalizálás eredményeképpen olyan offline (CD, DVD) és online alkalmazások jöttek létre, amelyek a papíralapú kutatásnál is kedvezőbb feltételeket nyújtanak. Közgyűjtemények és gyűjtők is létrehoztak különféle tematikus oldalakat, ezekre négy nagy csoportban magyar és külföldi példákat is felsorolt az előadó: 1. katalógusok, nyilvántartások (Scope, amelyet magyar, román és osztrák levéltárak is használnak) és adatbázisok (Hungaricana, Europeana, Old Maps Online, Landkartenarchiv); 2. közös katalógusok, adatbázisok, virtuális kiállítások, képgalériák (Széchényi Ferenc térképgyűjteménye, British Library képgaléria, Kiscelli Múzeum); 3. georeferált, szinkronizált térképek (Mapire, folyószabályozási térképek, David Rumsey Map Collection); 4. egy adott térkép tartalmát feldolgozó weboldalak (Lázár-térkép, Peutinger-tábla, Ebsdorfi világtérkép). Az egyes oldalak technikai megoldásait és funkcióit (például javaslatok arra, hogyan kell hivatkozni a térképekre) ismertetve hangsúlyozta: mindig az eredeti őrzési helyre (jelzetre) kell hivatkozni, legfeljebb azzal kiegészítve, hogy mely adatbázisban kutattunk.

Szabó Csaba főigazgató (MNL) egy másik speciális forrástípus digitalizálási lehetőségeit villantotta fel *Az audiovizuális források közlése* című előadásában. A 20. századi forrásanyag – legalábbis látszólagos – nagy tömege miatt fontos azt a kérdést helyesen megválaszolni, hogy mit, hogyan és milyen céllal kell digitalizálni és hozzáférhetővé tenni. Egy-egy ilyen projektben hatalmas munka van (szervezési és tudományos egyaránt), ezért nem mindegy, hogy melyik gyűjteményt digitalizálják. A nagy mennyiségű anyag ugyanakkor nehezen feldolgozható, így például az MNL-ben található Kádár-hagyaték hat doboznyi fényképanyaga nagyon érdekes és értékes volna, de még számba

venni sem lehet, nem hogy leírni a helyszínt, a képen látható személyeket, valamint az eseményeket. Az MNL-ben 2007–2008-ban volt az első audiovizuális digitalizálás (Nagy Imre-per) leírása és adatbázisba szervezése. A pert két levéltár anyagából lehetett összerakni, és az orsós szalagokon nemcsak a per szövegszerű történései, de a levegőt áthatító bírói önkény és agresszió nyomasztó ereje is jól érzékelhető. A Nemzeti Tankönyvkiadó ezt az összeállítást oktatási anyagként forgalmazta. Az audiovizuális tartalmak egyébként is jól hasznosíthatóak az oktatásban, az MNL éppen ezért a honlapján tematikus aloldalakat (Oktató lapok) hozott létre, ahol a GULAG és GUPVI táborokról, a koncepciók perekről és a magyarországi rendszerváltozásról is vannak már összeállítások.

Zsoldos Attila (MTA TTI) igen hitelesen és meggyőzően vázolta, mennyire kicsik *A forráskiadás esélyei a tudományometriai térben*. Iróniával átítatott előadásában fényes távlatokat nyitott a forráskiadás értékén kezelése előtt, amelyhez az esélyek kitűnőek, ha a forráskiadás angol nyelven, folyóiratcikk formájában, egy nemzetközi referáló adatbázisban, lehetőleg az Elsevir által fenntartott Scopusban indexelt folyóiratban történik. Ha ennek a történeti forráskiadás nem tud megfelelni, az az ő baja, a tudománymetria nem változik meg miatta. Előadásának hangneme – bár nélkülözte a merev komolyságot – annál élvezhetőbben vázolta a szakterület sanyarú helyzetét a tudományos teljesítmény mérésében. A tudományometriai tér kiformalásában a bölcsészettudománynak nem jutott terep, az alkalmazott módszer pedig a mennyiségekből következtet a minőségre. Az eddigi kulcsszavak (impaktfaktor és összegzett impaktfaktor) a bölcsészettudományhoz nem voltak társíthatók, az azok le- vagy felváltására bevezetett „szakterületi folyóirat rangsor” pedig csak ront a tudományterület többiekkel való küzdelmében. Saját példáján, tudományos teljesítményének a Magyar Tudományos Művek Tárában mért értékein bizonyította, hogy tevékenységének négyötöde a mért teljesítményen kívül esik, csak a folyóiratokban megjelent tanulmányok esnek latba, az igazán értékes munka pedig nem. Mindez azért probléma, mert az, aki tudományos karriert kíván befutni, és ezen mérőmódszerekkel minősítik a teljesítményét, az hátrányba kerül a többi tudományterület versenyzőivel szemben. Az előadó azonban megnyugtatta a hallgatóságot, hogy a helyzetből van kitörési pont, ez pedig a nagydoktori fokozat megszerzése, mert a történettudományi osztály a forráskiadást is elfogadja doktori műként.

Szovák Kornél (PPKE BTK) arra kereste a választ, *Miért van szükség továbbra is kritikai kiadásra, miként kellene azt „digitálisan” készíteni?* A kérdés első felére egyértelműen igen a válasza, a második felére viszont – úgy véli – nincs királyi út, mindenkinek magának kell megmondania. Vajon forráskiadás-e

egy forrás digitálisan hozzáférhetővé tétele, egy repertórium, egy idegen nyelvű forrás magyar fordítása? Több példát sorolt arra, hogy a szövegromlott forráskiadások hogyan burjánzanak és rögzülnek rosszul, időnként téves fordításoknak is alapul szolgálva. Éppen ezért fontos, hogy a rossz forrásszövegeket ne tegyük közzé, a szövegeket gondozzuk és még a jónak gondolt forrásokat is nagyobb időközönként – pár évtizedenként – vegyük elő és a tudomány eredményeit beépítve aktualizáljuk. E célra a digitalizáció technikai lehetőségei kiváló eszközt biztosítanak. Kritikai kiadásra akkor van szükség és lehetőség, ha nem egy kézirat modern tipográfiával közlése a cél, hanem nagyon sok szöveg összevetésével hoznak létre egy konstituált szöveget. A forráskiadás funkciója az információmentés, hogy minél több formában megőrizzék a szövegeket, és megbízható forrásszöveget nyújtsanak a történeti következtetéshez. A forráskiadásnak van tudományometriai funkciója, valamint a történeti identitásképzésben, a politikai öngazolásban is nagy szerepe van. Utóbbiban szomszédaink lehagytak bennünket, az *Urkundenbuch des Burgenlandes* vagy a *Codex Diplomaticus Slovaciae / Monumenta Vaticana Slovaciae* a tudomány eszközeivel ad támasztékot az államalakulat putatív létének. Voltak persze hasonló magyar kezdeményezések (*Diplomata Hungariae Antiquissima*), de sajnos ennek megvalósulásához mindig hiányoztak a kedvező és stabil feltételek. Itt is megemlítendő az a szoftver, amelyet az Eötvös Collegiumban alkalmaztak szövegkiadásra (Hipereidész, amit majd Borzsák-ra neveztek át), ez szöveget és képet együtt kezelő program volt. Ugyancsak említésre méltó a Latex-rendszer.

Tóth Gergely (MTA TTI) saját forráskiadási tapasztalatain alapuló előadásában *A kora újkori elbeszélő források kiadásának helyzete Magyarországon. Hiányosságok, feladatok és lehetséges módszerek* kérdéseit tekintette át. A 19. század nagy sorozata, a *Monumenta Hungariae Historica* ugyan a német Monumentát kívánta követni, de a szövegkiadás megvalósításában távol állt a példaképtől. A *Scriptores* kötetei 1857-től jelentek meg, a 16–18. század fájó hiányait pótolták, és ma már ezek mind elérhetők az Arcanum Digitális Tudománytárban (www.adtplus.arcanum.hu). A kötetek azonban nélkülözik a tudományos igényű forráskiadás kellékeit (alapos bevezető, szövegkritikai jegyzetek, kritikai tagolás, mutatók). Az egész sorozat revíziót és újrakiadást igényelne. Igen jó forráskiadási sorozat volt a *Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum*, amely 1931-ben indult, elsősorban humanista, 15–16. századi művek jelentek meg benne, és az 1976-ban indult új sorozatához kiváló módszertani ajánlás született a szöveggondozáshoz. A nagy kézirati hagyománnyal rendelkező művek esetében van értelme kritikai kiadást készíteni, az előadó egy ilyen sorozat ideáját vázolta fel. A sorozat címe *Scriptores rerum Hungaricarum*

Latine et Hungarice editi lenne, bilingvis formában, a szakma és a közönség igényeit is kiszolgálja. Az eredeti szöveg kritikailag gondozott és kiadott lenne, a fordítás pedig a szélesebb olvasóközönségnek is szólna. Tóth ilyen formában készítette el Johannes Bocatius művét. Az ilyen forrásoknál is hasznos lehetne a digitális szövegkiadás, de a papíralapú változatnak is van létjogosultsága, ám igen hamar fel kell kerülnie a világhálóra.

Rácz György (MNL OL) csaknem egy évtizedes koncepcióját, a *Középkori oklevélpublikációk és az adatbázisok összekapcsolását* ismertette. Ezt először 2006-ban fogalmazta meg, akkor az érintett szakemberek nem tartották kivitelezhetőnek. Előadásában áttekintette az oklevélpublikációk levéltárban elfoglalt helyét. A levéltár a professzionális és magánérdekű kutatók számára is mindig a legjobb színvonalú technikai eszközökkel igyekezett szolgáltatni, és különösen igaz ez a középkorkutatásra. Ugyanakkor elismeri, hogy a papíralapú kiadásra erős szakmai igény van, és egy forráskiadási központosítás súlyos és jogos érdekeket sértene (Zsigmond-kori, Anjou-kori okmánytárak). Az is fontos szempont, hogy az adatbázis-építés forráskiadásként elszámolása kevésbé lehetséges, és ez az ilyen jellegű vállalkozásokban való részvételtől eltántorítja a tudományos karriert építőket. Koncepciójának lényege, hogy a középkori oklevelek adatbázisát felhasználva a tevékenységek integrált gyűjtőfelületét teremtsék meg. A publikációs felületet ezért nyilvántartó rendszerré alakították át, az oklevél adataihoz és képéhez (rekordjához) további információként bekötik a forráspublikációkat, azokat is, amelyek más felületen (például Hungaricana) érhetők el. Az adatbázis fejlesztéséhez nincsenek meg a személyi feltételek, ezért azt úgy lehet bővíteni, ha a más projektekben, forráskiadási műhelyekben közreműködők maguk kapnak jogosultságot az új adatbázis adatainak feltöltésére. Így olyan szakmai összefogás jöhet létre, amely mindig a legjobb szakértőket vonja be a munkába. Előadása végén ehhez kérte a szakma támogatását.

Apor Péter (MTA TTI) azt vizsgálta, hogy az *1945 utáni források és digitalizáció a kutató szemszögéből* hogyan fejlődött. A 20. századi, vagyis a jelenkor-történeti kutatás kulcsproblémája, hogy túl sok forrás van túl sok őrzőhelyen. Nehéz meghatározni, hol zárjanak le egy kutatást, ugyanakkor fennáll az elaprózódás veszélye, részterületek részeinek szaktudósává válik a történész, és elveszik a globális tájékozottság és átlátóképesség. Az olyan forráskiadás segíti a történelmet, amely a részterületeket összekapcsolja – erre volt jó példa a szocializmus ellenzéki kultúráját feltáró kutatás. Az elszigetelten, magukban vizsgált csoportok gyűjteményeit egymás mellé téve jól látszik, hogy valójában kapcsolat volt ezek között a csoportok között. Lehetővé vált a hálózatelemzés, a nemzetközi összehasonlítás. A digitalizálás nemcsak mennyiségi, hanem minőségi változást jelent a modern kori történettudományi tevékenység számára.

Az előadásokat követő majdnem egy órában valójában nem vita bontakozott ki, hanem a közönség soraiból – szakmai közéleti életünkben már megszokott módon igen aktív középkorászok dominanciájával – mondták el többen a véleményüket.

Reisz T. Csaba